

3. Чернякович Є.А. Поняття й завдання нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2021. С. 158–162.

4. Слинко Д.В. Особливості відомчого нормотворчого процесу в діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)*. Харків, 2020. С. 470–473.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-16>

КОНСУЛЬТАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Полежска К. О.
аспірантка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Сіваш О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

З точки зору міжнародного права, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини – це особлива компетенція міжнародних судів надавати офіційні та авторитетні роз'яснення чи тлумачення норм міжнародних договорів, які стосуються захисту прав і свобод людини. Консультативна юрисдикція реалізується шляхом ухвалення консультативних висновків (рішень), які не мають як такої обов'язкової юридичної сили, проте є авторитетними рекомендаціями щодо правильного застосування чи інтерпретації відповідних норм міжнародних документів. З огляду на вищезазначене, варто окреслити кілька ключових рис консультативної юрисдикції, а саме: рекомендаційний характер, відсутність сторін спору, превентивний характер, функція уніфікації та гармонізації.

На відміну від рішень у спорах, переданих на розгляд суду, які є обов'язковими для держав-учасниць спору, консультативні рішення формально не мають імперативної сили. Їх авторитет базується на престижі судової установи, правовій переконливості та міжнародній репутації суддів, що їх ухвалюють. Саме тому і вбачається відсутність

сторін спору, оскільки консультативна процедура не передбачає формального спору між конкретними сторонами. Запит на консультативний висновок надходить від уповноваженого суб'єкта для отримання роз'яснення з питань застосування міжнародних норм у певній сфері.

Сутність консультативної юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Міжамериканського (далі – МСПЛ) та Африканського судів полягає в офіційному тлумаченні положень регіональних конвенцій поза конкретним спором. Це дозволяє державам або іншим уповноваженим суб'єктам отримувати керівні роз'яснення ще до фактичного виникнення порушення. Такий механізм відіграє свого роду превентивну роль, де дотримання наданих роз'яснень допомагає уникнути ймовірних позовів і проваджень по вирішенню спорів, а також зменшує ризики визнання держави порушником. Однак доступ до консультативної процедури у регіональних системах відрізняється. Завдяки Протоколу № 16, який набрав чинності 2018 року, і який надає право звернення до ЄСПЛ безпосередньо вищим національним судам, розширилося коло суб'єктів, які мають доступ до консультативної процедури [1]. Стаття 1 Протоколу надає право звертатися до ЄСПЛ щодо надання консультативних висновків, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод визначених Конвенцією або протоколами до неї. Такий інструмент спрощує діалог між Судом та національною судовою владою та забезпечує можливість оперативного отримання тлумачення положень ЄКПЛ.

У міжамериканській системі правом на звернення наділені держави-учасниці та органи Організації американських держав. Особливість судової системи цього регіону полягає в тому, що Суд може тлумачити не лише Американську конвенцію, а й «інші договори» з прав людини, які ратифікували держави регіону.

Відповідно до ст. 4 Протоколу до Африканської хартії, Африканський суд дозволяє звертатися державам-членам Африканського Союзу, органам АС і африканським міжурядовим організаціям [2]. Національні суди в рамках цієї регіональної системи не мають прямого права звернення, що робить процедуру більш складною та залежною від політичної волі урядів.

Практика застосування консультативних висновків для гармонізації правозастосування наразі доволі активно розвивається і кожна з вищезгаданих судових систем прагне уніфікувати інтерпретацію прав людини в мажах свого регіону. З одного боку консультативні висновки не вирішують конкретного судового спору, але з іншого – слугують вказівником для правотворчих і правозастосовних органів. Прикладом може слугувати рішення МСПЛ (ОС-24/17), де було роз'яснено питання гендерної ідентичності, що безпосередньо вплинуло на реформу сімейного

та реєстраційного законодавства Коста-Рики й сприяло узаконенню одностатевих шлюбів [3].

Втім, як і будь-яка судова сфера, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини стикається з певними проблемами, які потребують вирішення та реформування. Зокрема, окремі міжнародні судові установи мають труднощі, пов'язані з доступом до них і політизацію процедур. У Міжамериканській та Африканській системах наявне обов'язкове звернення через органи державної влади, що може уповільнити процес розгляду питань або ж взагалі блокувати ініціативи національних судів. Це, у свою чергу, ускладнює превентивний характер консультативної процедури, оскільки судді на практиці не завжди мають змогу напряму отримати роз'яснення. Натомість у рамках Ради Європи, після вступу у дію Протоколу № 16, національні суди мають спрощений шлях, що підвищує ефективність діалогу.

Хоча консультативні висновки формально необов'язкові, держави (або національні суди) зазвичай беруть до уваги позицію міжнародного суду, щоб уникнути негативних наслідків у подальшому в провадженні по вирішенню спорів. У національних правових системах часто відбуваються законодавчі зміни, що можна простежити на прикладі Коста-Рики, Аргентини, Колумбії, які прямо віддзеркалюють рекомендації МСПЛ. Подібна динаміка помітна і у європейських країнах, що реагують на консультативні роз'яснення ЄСПЛ, де прикладом може слугувати справа щодо сурогатного материнства [4].

Аналізуючи проблеми міжнародних судових установ з прав людини варто також визначити потенційні шляхи вдосконалення механізмів їх консультативних повноважень. Одним із ключових напрямків таких змін є розширення права на пряме звернення національних судів, що дозволило б самостійно ініціювати процедуру консультативного запиту без політичного посередництва з боку державних органів. Також суттєвим кроком може стати активізація обміну досвідом між регіональними судовими системами задля формування універсального «*corpus juris*» у сфері захисту прав людини. Ефективним заходом буде впровадження механізму подальшого моніторингу («*follow up*»), коли міжнародні судові установи або відповідні регіональні органи відстежують дотримання державами наданих рекомендацій, що сприятиме зміцненню конструктивного діалогу. Окрім цього, важливим є більш детальне регламентування строків та формату проведення слухань, щоб процедура надання консультативних висновків була оперативною та передбачуваною.

Таким чином, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини є важливою превентивною й доктринальною складовою правового порядку, яка не лише уніфікує стандарти захисту прав людини, а й допомагає державам уникати правових колізій і потенційних порушень.

Водночас для повнішої реалізації цього потенціалу потрібні вдосконалення самої процедури. Більша доступність для національних судів, суворіші процесуальні строки, запровадження моніторингу – все це сприятиме підвищенню ефективності регіональних систем захисту прав людини. Також врахування таких висновків у національному законодавстві й у судовій практиці захищає держави від майбутніх суперечностей та підвищує правову визначеність.

Література:

1. Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/protocol_16_eng (дата звернення: 20.05.2025).

2. Protocol to the African Charter on Human and Peoples` Rights on the Establishment of the African Court on Human and Peoples` Rights. URL: <https://www.refworld.org/legal/constinstr/oau/1998/en/12453>. (дата звернення: 20.05.2025).

3. Advisory Opinion OC-24/17 of November 24, 2017. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_24_eng.pdf. (дата звернення: 20.05.2025).

4. Advisory Opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother. 10/4/2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22003-6380464-8364383%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22003-6380464-8364383%22]}) (дата звернення: 20.05.2025).